

LIETUVOS RESPUBLIKOS ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA
NACIONALINIS EGZAMINŲ CENTRAS

LIETUVIŲ KALBA (GIMTOJI)

Teksto suvokimo užduotys

2009 m. valstybinis brandos egzaminas
(pakartotinė sesija)

2009 m. birželio 12 d.

Trukmė – 1,5 val. (90 min.)

Perskaitykite tekstą ir atlikite užduotis.

Rolandas Pavilionis

APIE KALBOS GĖDĄ

1 Yra du aiškūs kontekstai, kuriuose šiandien prasminga kalbėti apie lietuvių kalbos padėtį moksle ir visuomenėje. Vienas – europinis, pasaulinis, arba globalus, kitas – nacionalinis, lokalus.

2 Abu šie mūsų buvimo čia ir ne tik čia kontekstai kaip du paviršiai iš dalies sutampa, susiliečia, tačiau nesusilieja, vienas kito nenaikina tol, kol mes patys nepradedame jų naikinti. Tol, kol neabsoliutiname kiekvieno iš jų svarbos, viršenybės vienas kito atžvilgiu. Tol, kol tarp šių dviejų kontekstų, lietuviškumo ir europietiško, nežiebiame ugnies, kurioje patys ir sudgame. Tol, kol šioje ugnyje, sukurtoje dėl supaprastintai suvoktos priešpriešos, iš gėdos nepradedame degti mūsų kalba – svarbiausias mūsų nacionalinio tapatumo ir mūsų reikimosi pasauliui, mūsų atvirumo, prisistatymo pasauliui ženklas.

3 Pabandysiu kalbėjimą apie kalbos gėdą susieti su kalbėjimu apie paviršius. Nuo akmens amžiaus mūsų protėviai jau žinojo, jog lengviausia įžiebtį ugnį, kai vienas į kitą trinami du skirtingi paviršiai – akmuo į akmenį. Šiuolaikinėje kultūroje, nepaisant milžiniškos technologinės pažangos, palyginus su akmens amžiaus kultūra, mes ir vėl vis dažniau triname paviršių į paviršių ir įskeliame ugnį ten, kur jos visai nereikia. Mums reikia ugnies ne apsivalyti, bet vis dažniau – tik mūsų paviršiui parodyti ir kitų paviršiui pamatyti. Reikia ne gilumos, o paviršiaus. Kaip butaforinėje knygų lentynoje – knyga be puslapių, tai yra forma be turinio. Ir tikime, kad išorė ir yra vidus.

4 Paviršutiniškumas vis labiau užpildo ne tik visą mūsų buitį, bet ir visą mūsų būtį. Būtį paverčia buitimi, buitį – būtimi. Ne veltui sakome, jog mūsų gyvenimas – ne tik viešasis, bet ir privatus – nepaisant sukrečiančių mokslo atradimų, vis labiau banalėja, darosi vis lėkštesnis, seklesnis. Vis labiau paviršinis, paviršutiniškas.

5 Toks paviršiumi slenkantis gyvenimas apima vis platesnį mūsų veiklos ir kūrybos, požiūrių į save ir pasaulį lauką. Ne veltui skandalai – politiniai ar buitiniai, lokalūs ar globalūs, – šokiruojantys, į jusles nutaikyti reginiai, į paviršių orientuoti spaudos, literatūros, realūs ir virtualūs tekstai, televizijos vaizdai iš esmės jau nesiskiria nuo reklaminių, o gyvenimo vaidinimai nebesiskiria nuo tokių pat lėkštų teatro, kino vaidinimų. Visi jie sukasi tame pačiame paviršiuje, minta ir parazituoja tuo pačiu paviršiumi. Jie neišplaukia iš žmogaus dvasios, jo išminties gelmių, nes tokių gelmių jie paprasčiausiai nepažįsta. O žmogaus kultūrai, neatsiejamai nuo dvasios darbo, kurį paprastai vadiname kūryba, gelmė esminga lygiai taip, kaip ji esminga horizontui, dangui, visatai.

6 Lygiai taip gelmė esminga ir kalbai. Simbolių – rašto, garsų, vaizdų – kultūra būtų beprasmė, jeigu ji nieko nereikštų, jei simboliai reikštų ne daugiau nei pačius save, tai yra jei jie tik reikštųsi mums, bet nieko neišreikštų. Jei už paviršiaus nebūtų nieko. Jei pats žmogus būtų tik vaikščiojanti, mieganti ir valganti forma, paviršius, o visuomenė – tokių pat kūnų, formų, paviršių, vienas į kitą besitrinančių ir dėl to dažnai konfliktuojančių, visuma.

7 Prieš tūkstančius metų žmogus trynė akmenį į akmenį ne dėl to, kad pati trintis jam teiktų malonų pojūtį, ir ne tik tam, kad įskeltų ugnį, bet tam, kad ugnimi pratęstų save, savo būtį. Šiuolaikinėje paviršių kultūroje savitiksle tampa ne tik ugnis, bet pati paviršių trintis, o mūsų požiūris į tautiškumo ir europietiško santykį ir kalbos vietą jame tampa tos pačios paviršių kultūros dalimi.

8 Nenorėdami ar jau nepajėgdami pažvelgti giliau, mes vis dažniau regime tik du paviršius. Tokio regėjimo pasekmės esti dvejopos: konformistinės arba konfrontacinės. Abi vienodai pavojingos mūsų kultūrai. Vienu, konformistiniu, atveju, kai tariamai tautinis paviršius užleidžia vietą kitam, tariamai europietiško, iš to, ką vadiname europietiško, arba vakarietiško, perimame tik tai, kas labiausiai prieinama julsėms – tik patį paviršių. Ir tikime, jog šitaip tampame europiečiais, arba vakariečiais. O iš tikrųjų – vieną paviršių, savąjį tariamą tapatumą, iškeičiame į kitą, tokį pat tariamą europietiško tapatumą. Sakau „tariamą“, nes ir vienas, ir kitas neturi jokios kultūros gelmės, jokio kultūros pamato. Antruju, konfrontaciniu, atveju vienas paviršius priešingas kitam: jų trintis skelia žiežirbas, kartais net įžiebia ugnį, kuri, kaip ir pirmuoju atveju, ne atskleidžia kultūrą, bet parodo jos nebuvimą.

9 Abiem atvejais kalba, patekusi, įsprausta tarp šių dviejų paviršių, kenčia labiausiai. Išmainoma arba ištrinama, niekinama paviršutiniškumo, ji dega iš gėdos, nes ji – žmogaus dvasios, jo kultūros veidrodis, būdas, kuriuo žmogus atsiskleidžia, prisistato kitam žmogui, viena tauta – kitai tautai, viena kultūra – kitai kultūrai. Tačiau jei nėra ką atspindėti, tai ir nebus atspindėta. Galėtume pasakyti dar paprasčiau: kokia kalba – tokia ir kultūra, kokia kultūra – tokia ir kalba. Bet tai nebūtų visiškai teisinga. Kalba niekuo dėta, jei ja piktnaudžiaujama. Kalba nekalta dėl to, kad kažkas ją niekina, įspraudžia tarp paviršių, išmaino, ištrina arba sutrina. Jai paprasčiausiai gėda: gėda ne dėl savęs, bet dėl mūsų dvasios, dėl mūsų kultūros.

10 Neįprasta kalbėti apie kalbos gėdą. Bet ką daryti kalbai, kai žmogus praranda gėdą? Kai žmogui gėda būti savimi, kai lietuviui gėda kalbėti lietuviškai? Kai lietuviui atrodo, kad jis bus europietis tik tuomet, kai ant savo parduotuvės, restorano ar viešbučio, blogiausiu atveju – ant savo glaudžių matys ir kitiems rodys ką nors nelietuviška, pavyzdžiui, užrašą, kurio jis pats nesupranta? Ką daryti kalbai, kai lietuviškos popžvaigždės ar žvaigždutės prisistato Lietuvai ir pasauliui taip, tarsi būtų užgimusios ir išaugusios ne kur kitur, o už Atlanto, pačioje bliuzų tėvynėje, ir šitaip svetimu paviršiumi pridengia savęs nebuvimą? Tuščia tuomet kalbėti, kad puoselėdami savo kalbą – buitinę ar mokslinę, poetinę ar filosofinę – kuriame savo ir visos tautos kultūrą, turtiname ne tik savo, bet ir globalią kultūrą. Jei to nesuvokiame, tuomet kas belieka kalbai, jei ne degti iš gėdos?

11 Kita vertus, ar ne mažiau pavojinga patiems lietuviams savo kalbą naudoti kaip aptvarą nuo kitų kalbų ir nuo kitų kultūrų? Piktnaudžiauti kalba, elgtis priešingai jos prigimčiai, tai yra piktam naudoti savo kalbą, prisidengti ja tarsi aklu paviršiumi nuo pasaulio, nuo kitų kultūrų. Matyti kalboje ne tiltą į kitas kultūras, bet tvorą nuo kitų kultūrų. Supriešinti kalbas, užuot turtinus jomis save. Ar ne mažiau gėda mūsų kalbai, kai dėl kitų kalbų nemokėjimo ja, lietuvių kalba, tarsi skydu lietuvis nori prisidengti ir užsidengti ne nuo paviršiaus, o nuo kitose kultūrose sukurtų ir kitomis kalbomis perteikiamų dvasios ir išminties gelmių?

12 Žinoma, čia būtų tuščia kalbėti apie neginčijamą žmogaus, taigi, ir lietuvių teisę bei laisvę rinktis kalbą, kad galėtų išreikšti save, suartėti su pasauliu ar atsiskirti nuo jo. Mokslo žmogui tokią teisę laiduoja akademinė laisvė, kuri sveikoje, demokratinėje visuomenėje visuomet skleidžiasi dviem kryptimis: tuomet, kai mokslininkas – humanitaras ar nehumanitaras – suvokia savo atsakomybę ir pareigą rūpintis visuomenės, savo tautos dvasia ir tą rūpestį perteikia visai visuomenei, visai tautai suprantama kalba, ir tuomet, kai jis reiškia save, kai gali kalbėti kita, platesnei visuomenei, ypač mokslo visuomenei suprantama kalba.

13 Abiem atvejais jokio konflikto tarp tautiškumo ir europietiško neįvyksta. Lokalaus ir globalaus konfliktas kyla tik tuomet, kai susiduria paviršiai. Tuomet, kai paviršius supainiojamas su gelme. Tokiame konflikte visuomet pralaimi tie, kurie paviršiui priešina ne gelmę, o kitą paviršių. Tuomet didesnis paviršius visuomet laimi prieš mažesnį, nes didesnis paviršius visuomet įveiks mažesnį, nes didesnį paviršių gali atsverti tik didesnė gelmė. Kitaip tariant, jei yra ne tik paviršius, bet ir gelmė, lokalaus ir globalaus gelmė, vienas kitą naikinančio konflikto negali kilti jau vien todėl, kad globalaus nėra ir negali būti be lokalaus, o lokalus visuomet yra ir bus globalaus dalis. Lygiai taip skirtingi tapatumai sudaro visą globalaus pasaulio įvairumą. Kultūros, dvasios pasaulyje globalumas ir lokalumas negali nesugyventi, nes vienas negali egzistuoti be kito.

14 Todėl klausimas „Ar lietuvių kalba atlaikys globalizaciją?“ išliks pseudoklausimu tol, kol mūsų kalba bus neatsiejama nuo mūsų pačių kultūros, nuo kiekvieno iš mūsų kultūros. Lygiai taip – tol, kol kitos kalbos bus neatsiejamos nuo mūsų, nuo kiekvieno iš mūsų kultūros. Tai yra, kol mes atsispirsime paviršių kultūrai. Tol, kol mes patys netapsime dalimi paviršių kultūros, kol mums patiems, o ne mūsų kalbai bus gėda dėl mūsų.

Pagal tekstą, skelbtą interneto svetainėje www.spaudos.lt

RIBOTO NAUDOJIMO

(iki teisėtai atskleidžiant vokus, kuriuose yra valstybinio brandos egzamino užduoties ar jos dalies turinys)

LIETUVIŲ KALBA (GIMTOJI) ♦ Teksto suvokimo užduotys ♦ 2009 m. valstybinis brandos egzaminas ♦ Pakartotinė sesija

Atsakykite į klausimus, remdamiesi R. Pavilionio tekstu.

1. Remdamiesi 2 pastraipa, nurodykite lietuviškumo ir europietiško konflikto
- a) priežastį,
- _____
- b) pasekmę.
- _____
- (2 taškai)
2. Paaiškinkite, kokia perkeltine reikšme 3 pastraipoje vartojamas žodis „paviršius“.
- _____
- (1 taškas)
3. 4 pastraipoje autorius teigia, kad šiuolaikinio žmogaus būtis virsta buitimi. Remdamiesi 4 ir 5 pastraipomis, nurodykite du argumentus, kuriais autorius pagrindžia šią mintį.
- _____
- _____
- (2 taškai)
4. Remdamiesi 2, 3 ir 7 pastraipomis, apibendrintai paaiškinkite, kada kultūroje „ugnies įskėlimas“ yra
- a) prasmingas,
- _____
- b) beprasmis.
- _____
- (2 taškai)
5. Suformuluokite 6 ir 7 pastraipas apibendrinančią mintį.
- _____
- _____
- (2 taškai)
6. Remdamiesi 8 pastraipa, nurodykite esminę priežastį, lemiančią konformistinį ir konfrontacinį požiūrį į kultūrą.
- _____
- (1 taškas)
- 7.1. 9 pastraipoje autorius iškelia prielaidą: „Kokia kalba – tokia ir kultūra, kokia kultūra – tokia ir kalba“. Ar jis pritaria šiai prielaidai?
- _____
- (1 taškas)
- 7.2. Suformuluokite du teiginius, pagrindžiančius šį autoriaus požiūrį.
- _____
- _____
- (2 taškai)

Čia rašo vertintojai

I II III

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

RIBOTO NAUDOJIMO

(iki teisėtai atskleidžiant vokus, kuriuose yra valstybinio brandos egzamino užduoties ar jos dalies turinys)

RIBOTO NAUDOJIMO

(iki teisėtai atskleidžiant vokus, kuriuose yra valstybinio brandos egzamino užduoties ar jos dalies turinys)

LIETUVIŲ KALBA (GIMTOJI) ♦ Teksto suvokimo užduotys ♦ 2009 m. valstybinis brandos egzaminas ♦ Pakartotinė sesija

	Čia rašo vertintojai		
	I	II	III
8. Remdamiesi 10 ir 12 pastraipomis, paaiškinkite, a) kas yra tariamas europietiškas, arba vakarietiškas (nurodykite du dalykus), _____ _____			
b) kas yra tikras europietiškas, arba vakarietiškas (nurodykite du dalykus). _____ _____			
(4 taškai)			
9. Paaiškinkite 11 pastraipoje esančios priešpriešos <i>tiltas – tvora</i> prasmę. _____ _____			
(2 taškai)			
10.1. Išrašykite iš 11 pastraipos tris sinonimiškai vartojamus meninės raiškos pavyzdžius, kurie rodo netinkamą lietuvių elgesį su savo kalba. _____ _____			
(1 taškas)			
10.2. Įvardykite, kokios meninės raiškos priemonės yra šie pavyzdžiai. _____			
(1 taškas)			
11. Suformuluokite klausimo forma 13 pastraipoje svarstomą problemą. _____ _____			
(1 taškas)			
12. Kokias dvi būtinas lietuvių kalbos atsparumo globalizacijai sąlygas autorius nurodo 14 pastraipoje? _____ _____			
(2 taškai)			
13. Remdamiesi visu tekstu, paaiškinkite pavadinimo prasmę. _____ _____			
(1 taškas)			
14. Nurodykite teksto žanrą. _____			
(1 taškas)			

Iš viso taškų

26

(Taškai bus dauginami iš 2 specialia programa.)

RIBOTO NAUDOJIMO

(iki teisėtai atskleidžiant vokus, kuriuose yra valstybinio brandos egzamino užduoties ar jos dalies turinys)

RIBOTO NAUDOJIMO

(iki teisėtai atskleidžiant vokus, kuriuose yra valstybinio brandos egzamino užduoties ar jos dalies turinys)

LIETUVIŲ KALBA (GIMTOJI) ♦ Teksto suvokimo užduotys ♦ 2009 m. valstybinis brandos egzaminas ♦ Pakartotinė sesija

Juodraštis

RIBOTO NAUDOJIMO

(iki teisėtai atskleidžiant vokus, kuriuose yra valstybinio brandos egzamino užduoties ar jos dalies turinys)

RIBOTO NAUDOJIMO

(iki teisėtai atskleidžiant vokus, kuriuose yra valstybinio brandos egzamino užduoties ar jos dalies turinys)

LIETUVIŲ KALBA (GIMTOJI) ♦ Teksto suvokimo užduotys ♦ 2009 m. valstybinis brandos egzaminas ♦ Pakartotinė sesija

A large, empty rectangular box with a dashed border, intended for the student to write their answers to the task. The box occupies most of the page area below the header and above the footer.

RIBOTO NAUDOJIMO

(iki teisėtai atskleidžiant vokus, kuriuose yra valstybinio brandos egzamino užduoties ar jos dalies turinys)

RIBOTO NAUDOJIMO

(iki teisėtai atskleidžiant vokus, kuriuose yra valstybinio brandos egzamino užduoties ar jos dalies turinys)

LIETUVIŲ KALBA (GIMTOJI) ♦ Teksto suvokimo užduotys ♦ 2009 m. valstybinis brandos egzaminas ♦ Pakartotinė sesija

---